

Μακεδονικά

Τόμ. 35 (2006)

ΧΑΡ. Κ. ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ, Το χρονικό της Ορμύλιας, έκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 107

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: [10.12681/makedonika.17](https://doi.org/10.12681/makedonika.17)

Copyright © 2014, Αθ. Ε. Καραθανάσης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (2011). ΧΑΡ. Κ. ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ, Το χρονικό της Ορμύλιας, έκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 107. *Μακεδονικά*, 35, 301–303. <https://doi.org/10.12681/makedonika.17>

Χαρ. Κ. Παπαστάθης, *Τὸ Χρονικὸ τῆς Ὁρμύλιας*, ἔκδ. University Press, Θεσσαλονίκη 2004, σσ. 107.

Ἡ γνωστὴ κωμόπολις τῆς Χαλκιδικῆς Ὁρμύλια ἔχει τὸν χρονικογράφου της ποὺ περιγράφει σὲ δύο φάσεις τὸ χρονικὸ του τὰ δραματικὰ γεγονότα ποὺ ἔλαβαν χώραν στὴν Χαλκιδικὴ καὶ τὸ Ἅγιον Ὅρος στὶς περιόδους 1821-1827, 1828-1837. Τὸ χρονικὸ ἀπόκειται στὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, ἀφοῦ ἀγοράσθηκε ἀπὸ κάποιον Ἡλία Βλάχο, στὸ κατάστημα Δ. Στάϊκου, στὸ Μοναστηράκι τὴν 28η Ὀκτ. 1920· ἔκαμε δηλαδὴ ἓνα ταξίδι, ἄγνωστο σὲ ποιὰν ἐποχὴ, ἀπὸ τὴν Χαλκιδικὴ ὡς τὴν Ἀθήνα. Τὸ χρονικὸ εἶναι ἀπιτλο, ὁ τίτλος δόθηκε ἀπὸ τὸν ἐκδότη του κ. Χαρ. Παπαστάθη, ὁ ὁποῖος μάλιστα προτείνει ὡς συντάκτη του τὸν ἀναγνώστη Γιαννάκη ποὺ ζεῖ τὴν κρίσιμη αὐτὴν περίοδο στὴν Ὁρμύλια μὲ βάση αὐτόγραφου σημειώματός του σὲ σταχωμένο βιβλίο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στὴν Ὁρμύλια· τὸ σημείωμα τοῦ θεωρουμένου ὡς χρονικογράφου, βεβαίως, δὲν μᾶς ὑποχρεώνει νὰ τὸν ταυτίσουμε μὲ τὸν ἀνώνυμο συντάκτη τοῦ χρονικοῦ. Πάντως τίποτε δὲν ἀποκλείει νὰ θεωρήσουμε τὸν Γιαννάκη ὡς τὸν συγκεκριμένο χρονικογράφου καὶ ἡ ἀντιπαράβολή τῆς γραφῆς τοῦ σημειώματος καὶ τοῦ κειμένου ὁδηγεῖ στὴν ταύτιση αὐτὴν. Κατὰ τὸν ἐκδότη τοῦ χρονικοῦ ἐλάχιστα εἶναι τὰ σημεῖα προσωπικῶν ἀναφορῶν του στὸ κείμενό του: ἀσχολεῖται, προφανῶς, μὲ γεωργικὲς ἐργασίες, βρέθηκε στὴν Σμύρνη μετὰ τὴν καταστολὴ τῆς Ἐπαναστάσεως στὴν Χαλκιδική, ἀπ' ὅπου ἐπιστρέφοντας αἰχμαλωτίσθηκε ἀπὸ Ἑλλήνες πειρατὲς – τότε ἦταν περίπου 22 ἐτῶν – καὶ μετεῖχε στὴν παράτολμη πορεία τῶν συγχωριανῶν του πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην γιὰ νὰ διαμαρτυρηθοῦν στὸν τιμαριούχο τῆς Ὁρμυλίας Χατζῆ Μεχμέτ ἀγὰ ποὺ δυνάστευε τὸν τόπο τους. Ὁ συγγρ. θεωρεῖ ὅτι ὁ χρονικογράφος ἦταν κατώτερος κληρικός, ἀναγνώστης, ποὺ ἐνίοτε πιθανῶς κήρυττε καὶ τὸν θεῖο λόγο, βαθύτατα εὐσεβής, γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἔργο του, τουλάχιστον στὰ πρῶτα φύλλα, εἶναι διάστικτο ἀπὸ θεοκρατικὲς ἐρμηνεῖες τῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Ἡ θρησκευτικότητά του, ὥστόσο, δὲν τὸν ἐμποδίζει νὰ ἀσκεῖ κριτικὴ στὸν κλῆρο γιὰ ἀτασθαλίες, κοσμικὲς δραστηριότητες καὶ κακὴ συμπεριφορὰ Ἀγιορειτῶν στὰ γυναικόπαιδα ποὺ κατέφυγαν στὸν Ἅθωνα κατὰ τὴν εἰσβολὴ τῶν Τούρκων στὴν Χαλκιδική. Στὸ χρονικὸ του ὁ ἀναγνώστης Γιαννάκης ἀποτυπώνει γεγονότα ποὺ ἔζησε ὁ ἴδιος ἀπὸ τὴν στιγμή ποὺ ἐξεργάγη ἡ Ἐπανάσταση στὴν Χαλκιδική· ὅ,τι γράφει τὸ γνωρίζει ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως καὶ αὐτὰ ποὺ καταστρώνει στὰ χρονικά του ἐλπίζει ὅτι θὰ διαβασθοῦν, ἀφοῦ περάσει ἡ λαίλαπα τῶν δραματικῶν γεγονότων ποὺ γνώρισε ἡ Χαλκιδική.

Στὸ Χρονικὸ διαβάσουμε γιὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1821 στὴν Χαλκιδική, τὴν εἰσβολὴ τῶν Τούρκων, τὴν φυγὴ τῶν κατοίκων, τὴν πυρπόληση τῆς ἐκκλησίας τῆς Ὁρμυλίας ποὺ μόλις εἶχε ἐγκαινιασθεῖ, τὰ σπίτια ποὺ κήκων καὶ τοὺς κατοίκους της ποὺ ἔφυγαν λιμοκτονώντας στὴν Συκιά, τὴν Κασσάνδρεια, τὸ Ἅγιον Ὅρος. Καὶ ἐδῶ ἔχει τὸ παρόνομό του ὁ χρονικογράφος ἀπὸ τὴν συμπεριφορὰ τῶν «ἀναγίων» πατέρων ἐναντὶ τῶν γυναικοπαίδων, ποὺ καὶ αὐτοὺς ἐδοκίμασε ὁ Πανάγαθος μὲ φυσικὰ φαινόμενα καὶ τὴν εἰσβολὴ τῶν Τούρκων. Ἀσκεῖ ἀκόμη καὶ δοιμεία κριτικὴ κατὰ τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ (*ψοροάρχοντας πλάνος!*), περιγράφει καὶ μάχες, γράφει γιὰ τὴν εἰσβολὴ τοῦ Μεχμέτ Ἐμὴν Ἐμποῦ Λουμποῦτ πασᾶ καὶ τὴν καταστολὴ τῆς Ἐπαναστάσεως μὲ τὰ ποικίλα προβλήματα τῶν κατοίκων τῆς Χαλκιδικῆς (*γυμνὸς καὶ πεινασμένος, ἀποροῦμενος τί νὰ κάμῃ· ὁσπῆτιον νὰ κτήσει; ἢ νὰ κοιτάξῃ νὰ θραφῇ;*), ἀπὸ τίς βιαιοπραγίες τῶν

Τούρκων, αλλά και εκείνων των επαναστατών που δεν φέρονταν καλῶς στους συμπατριῶτες τους και πού πολὺ υπέφεραν οἱ κάτοικοι τῆς Ὁρμύλιας καὶ τῆς Χαλκιδικῆς καὶ ἀπὸ αὐτούς. Καὶ εἶχε ὡς παρηγορία τὸ κήρυγμα παραπονούμενος καὶ γιὰ τὴν ἀδιαφορία τῶν ἱερέων σημειώνοντας καὶ ποιὲς εἶναι οἱ ὑποχρεώσεις τους ἀπέναντι στοῦ ποιμνίου τους· τὴν ἴδια ἀπογοήτευση καταγράφει ὁ χρονικογράφος καὶ γιὰ τὴν στάση τῶν προυχόντων τῆς Ὁρμύλιας.

Μετὰ ταῦτα ὁ Γιαννάκης ὁ χρονικογράφος περνᾷ στὴν ἀφήγηση τῶν γεγονότων μετὰ τὸ 1828, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκριβεία τῆς ἐποχῆς. Τὰ αὐτὰ συνέβαινον καὶ τὸ 1830 μὲ τὴν ἐπιβολὴ βαριᾶς φορολογίας καὶ τῶν ἀγγρασιῶν (*Εἶναι καὶ ἄλλα ὅπου δὲν ἡμπορεῖ τινὰς νὰ τὰ περιγράψῃ· ἀπερνοῦσαν τοῦρκοι ἀρματωμένοι, μὲ τουφέκια, πιστόλια, μαχέρες, καὶ πάλιν ἡμᾶς ἀγκάρευαν*). Καὶ μὴ μπορώντας νὰ περιγράψῃ ὅλα τὰ δεινὰ ἐκλείπει τὸ 1830 ὡς ἐξῆς: *πλὴν ὅσα ἡμπόρεσα ἔγραψα. ἐπειδὴ δὲν μοὶ ἐξαρκεῖ ὁ νοῦς καὶ ἡ γλῶττα*.

Γιὰ τὸ 1831 ὁ χρονικογράφος καταγράφει τὶς τουρκικὲς αὐθαιρεσίες σὲ βάρος τῶν συγχωριανῶν τοῦ ἀγανακτώντας γιὰ ὅλα αὐτὰ καὶ παρακαλώντας τὸν Θεὸ νὰ ρίψῃ ἐξ οὐρανοῦ νὰ τοὺς καύσῃς ὅλους τοὺς ἀγαρηνοὺς.

Τὰ αὐτὰ περίπου συνέβησαν καὶ τὸ 1832, ὅπου καταγράφεται καὶ ἡ ἀντίδραση τῶν κατοίκων τῆς Ὁρμύλιας καὶ ἡ ὑποχώρηση τοῦ βοεβόδα μετὰ ἀπὸ τὶς διαμαρτυρίες τους καὶ τὴν ἀδυναμία τους νὰ καταβάλουν τοὺς φόρους. Καὶ ἀναφέρει ὁ Γιαννάκης μὲ ἐμφανῆ ἱκανοποίηση *ὅτι Θεοῦ θέλοντος καὶ διὰ δυνάμεώς του, ἐταπεινώθησαν οἱ Τοῦρκοι, χωρὶς νὰ ἰδοῦν οὔτε πόλεμον οὔτε κανέν φόβον μάλιστα ἦλθε καὶ ἕνας πασιᾶς, εἰς Θεσσαλονίκην, δικαιοκρίτης καλός*. Ἡ μόνη δυσκολία φαίνεται ὅτι προερχόταν ἀπὸ τὴν δράση τῶν κλεπτῶν. Λίγους μῆνες ἀργότερα ἄρχισε πάλιν ἡ βαρεῖα φορολογία, τὰ εἶδη τῆς ὁποίας καταγράφει, κατὰ τὴν συνήθειά του, ὁ ἀναγνώστης Γιαννάκης. Καὶ δὲν παραλείπει νὰ καταγράψῃ καὶ τὶς ποικίλες ἀγγραφεῖς, ἀλλὰ καὶ τὶς κοσμικὲς δραστηριότητες τῶν ἱερέων τῆς Ὁρμύλιας, γιὰ τὶς ὁποῖες διατυπώνει δριμύτατα σχόλια. Στὰ τέλη τοῦ 1832 σημειώθηκε καὶ μεγάλος παγετός, ἀλλὰ καὶ ἐπιδρομὴ κάμπιας. Ἔτσι κύλησε καὶ τὸ 1833 μὲ τοὺς φόρους, τὶς ἀγγραφεῖς, τὴν ἐπιδρομὴ τῆς κάμπιας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἥρεμη συμπεριφορὰ τῶν Τούρκων –*τοῦτο ὁμως τὸ καλὸν ἔγινε, ὅπου οἱ Τοῦρκοι, τόσοι οἱ ἐξουσιάζοντές μας ἄλλο τόσοι καὶ οἱ διαβᾶται ἔγιναν πολλὰ ἡμέροι καὶ καλλοί, ὅπου κανεὶς ἀνά, καὶ ἄβράτ δὲν ἔβρουσε, ἀλλ’ οὔτε κιαοὺρ εἶπε, μόνον ἀπερνοῦσαν εἰρηνικῶς*. Γιὰ τὸ 1834 ὁ χρονικογράφος μας γράφει ὅτι καὶ αὐτὸς κύλησε μὲ φόρους στὰ κοινούλια, ἀγγραφεῖς, ἀδικίες τῶν Τούρκων σὲ βάρος τῶν χωρικῶν καὶ ἐπιπλέον τὴν ἀγγραφεῖα τῆς κοπῆς ξυλείας ἀπὸ τὰ γύρω δάση ποὺ προοριζόταν γιὰ τὸ ἀνάκτορο ποὺ ἔφτιαχνε στὴν Θεσσαλονίκη ὁ πασᾶς· τότε ἔγινε καὶ ἡ ἀπογραφὴ κατὰ τὴν πρακτικὴ τῆς ὀθωμανικῆς γραφειοκρατίας [*τί πόγι (μπόγι) ἦτον ὁ καθ’ εἷς, τί μουστάκι εἶχε, τί ὀφρῖδια, τί μάτια καὶ πόσον χρόνον ἦτον, ἕως καὶ τὰ νεογέννητα βρέφη ἔγραφον*]· βλ. τώρα καὶ τὸ πολῦτιμο βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ κ. Β. Δημητριάδη, *Ἡ Θεσσαλονίκη τῆς παρακμῆς*, Πανεπιστημιακὲς ἐκδόσεις Κρήτης, Ἡράκλειο 1997. Τὸ ἴδιο φαίνεται, κατὰ τὴν ἀποψή μου, ἐπράξε καὶ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο μέσῳ τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης. Τότε ἡ Ὑψηλὴ Πύλη κατέστησε ἀργὸ καὶ τὸν πασᾶ τῆς Θεσσαλονίκης Ἱμπραῖμ.

Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1835 διηγεῖται ὁ Γιαννάκης τὴν δράση τοῦ καπετὰν Κοκοβίνου μὲ τοὺς 17 κλέπτες του ποὺ δροῦσαν στὴν περιοχὴ, ἀλλὰ ποὺ τελικῶς συνελήφθησαν ἀπὸ Ρωμιοὺς καὶ Τούρκους στὴν Κασσάνδρα καὶ *οὕτως τοὺς ἐλάλασιν*. Τὰ σημαντικότερα γεγονότα τοῦ 1835 ἦσαν: ἡ ἐμφάνιση κλεπτῶν στὸν Παρθενώνα τῆς Χαλκιδικῆς, ὁ διορισμὸς νέου καὶ ἀδικου πασᾶ στὴν Θεσσαλονίκη, ὁ παγετός τοῦ

Μαρτίου, ἡ νέα ἀπογραφή, ἡ ἀποστασία τοῦ πασᾶ τῆς Σκόδρας Μαχμουτ Μποσατλή πού νίκησε τὸν τουρκικὸ στρατὸ –γιὰ τὸν ἐξοπλισμὸ καὶ τὴν μισθοδοσίαν τοῦ ὁποίου ἐπεβλήθησαν νέοι φόροι καὶ ἀγγραφεῖς σὲ βάρος τῶν κατοίκων τῆς Ὁρμύλιας–, ἡ ἐξουδετέρωση τῶν κλεπτῶν καὶ ἡ ἡρεμία πού ἐπικράτησε στὴν περιοχὴ. Τὸ μόνο κακὸ ἦταν οἱ ἀδικίες τοῦ πασᾶ σὲ βάρος τῶν κατοίκων πού αὐθαιρετώντας ἔκλεπτε τὴν παραγωγὴ τους, ἐπιβάλλοντας ταυτοχρόνως καὶ τὶς συνηθισμένες ἀγγραφεῖς. *Ὁμοίως καὶ αὐτὸς ὁ χρόνος ἀπερνοῦσε, καθὼς καὶ ὁ προαπερασμένος, μὲ ταῖς ἰδίαις ἀγγραφαῖς, μὲ τὴν ἰδιαν ἀδικίαν, μὲ τὴν ἰδιαν ἡσυχίαν. μόνον τὰ δωσίματα ἀνέβησαν περισσότερο*· αὐτὰ γράφει ὁ Γιαννάκης γιὰ τὴν ἀρχὴ τοῦ 1836 πού συνεκίσθη μετὰ τὴν ἀνυδρία: *ἓνα καῦμα τὸ καλοκαίρι, κλύδωνας (ἀναταραχὴ τοῦ καιροῦ) καὶ σίφουνας*. Τὸ 1837 ἦταν ἴδιο μετὰ τὸ προηγούμενον μόνον πού ὁ χειμῶνας χαρακτηρίσθηκε ἀπὸ ἀνυδρία καὶ ξέστη, ἔκλειψε σελήνης (8 Ἀπριλ.), πανούκλα στὴν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἀγγραφεῖα τῶν κατοίκων γιὰ τὴν μεταφορὰ σιταριοῦ στὴν δοκιμαζόμενη πόλιν. Ὁ Γιαννάκης καταγράφει, ὡσαύτως, τὰ ποσὰ πού πλήρωσε ἡ Ὁρμύλια γιὰ ὑποθέσεις καὶ ὑποχρεώσεις τῶν Τούρκων γιὰ κατασκευὴ γέφυρας στὸν Ἀξιό, ἀγῶγια, πεσκέσια κ.λπ. Τότε ἀντικαταστάθηκε καὶ ὁ πασᾶς τῆς Θεσσαλονίκης.

Αὐτὰ ἦσαν σὲ γενικὲς γραμμές, κατὰ τὴν ἀποψή μου, τὰ κυριότερα σημεῖα τοῦ χρονικοῦ τοῦ Γιαννάκη· ἓνα χρονικὸ ἀνεκτίμητο γιὰ τὴν τοπικὴ ἱστορία, τὴν ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας, τὰ δεινὰ πού ὑπέστη ἡ Χαλκιδικὴ τὴν περίοδο 1821-1837. Ὁ ἐκδότης κ. Χ. Κ. Παπαστάθης τὸ ἐξέδωσε κατὰ τοὺς καθιερωμένους κανόνες ἐκδόσεως τῶν μεταβυζαντινῶν χρόνων καὶ τὸ σχολίασε μετὰ τὸν δέοντα τρόπο στὶς σημειώσεις του πού ἀκολουθοῦν τὴν ἐκδόσή του.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Θωμᾶς Κ. Παπαθανασίου, *Τὰ δημοτικά τραγούδια τοῦ Ταξιάρχη Γρεβενῶν*, ἐκδ. Πολιτιστικὸς Σύλλογος Ταξιάρχη Γρεβενῶν-ἐκδ. Κώδικας, Θεσσαλονίκῃ 2004, σσ. 227.

Ὁ κ. Θ. Κ. Παπαθανασίου εἶναι φιλόλογος-καθηγητὴς καταγόμενος ἀπὸ τὸν Ταξιάρχην, τὸ γνωστὸ κεφαλοχώρι τῶν Γρεβενῶν, ἀσχολούμενος ἀπὸ καιροῦ μετὰ ἰδιαιτέρῃ εὐαισθησίᾳ μετὰ τὴν πολιτισμικὴ παράδοση τοῦ τόπου του, τὴν ὁποία ἐβίωσε ἀπὸ τὰ παιδικὰ του χρόνια καὶ ἡ ὁποία τείνει νὰ ἐξαφανισθεῖ ἐξ αἰτίας τῶν νέων μορφῶν τρόπου ζωῆς πού εἰσέβαλε στὴν ζωὴ μας ἐδῶ καὶ ἀρκετὸν καιρὸ. Αὐτὴν τὴν πολιτισμικὴ παράδοση φιλοδόξησε νὰ περισώσει ὁ συγγρ. μετὰ τὴν παρούσα ἐκδοσὴ τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τοῦ χωριοῦ του. Καὶ αὐτὴν τὴν φιλότιμη προσπάθεια χαιρετίζουμε ὅλοι, μετὰ πρῶτον τὸν Νομάρχην Γρεβενῶν κ. Δημ. Β. Ρίγγο, πού προλογίζει καὶ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ βιβλίου. Ὁ συγγρ. ἐργάσθηκε μετὰ φιλοτιμίαν καὶ μετὰ ἐνθουσιασμὸν γιὰ τὴν καταγραφή τῶν τραγουδιῶν τοῦ Ταξιάρχη βοηθούμενος ἀπὸ τοὺς δικούς του ἀνθρώπους, συγγενεῖς, φίλους καὶ συγχωριανοὺς πού ἀνέσχυαν ἀπὸ τὴν μνήμη τους τὶς παλαιὰς καλὰς ἐποχὰς πού τὸ δημοτικὸ τραγούδι συνόδευε τὶς χαρὰς καὶ τὶς λύπες τοῦ Ταξιάρχου, ὅπως, ἄλλωστε, καὶ κάθε ἐλληνικοῦ χωριοῦ.

Ἡ παρούσα ἐκδοσὴ μερίζεται σὲ τρία μέρη. Στὸ πρῶτον ὁ συγγρ. χαρακτηρίζει, καὶ αἰτιολογεῖ τὸν χαρακτηρισμὸν, τὸ ἐλληνικὸ δημοτικὸ τραγούδι ὡς πνευματικὸ δημιούργημα· ἐξετάζει, ἔτσι, τὴν δημιουργία του, τὶς ρίζες του (ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Ὁμήρου ἀκόμη), τὸ ἱστορικὸ, οἰκονομικὸ, κοινωνικὸ καὶ πολιτισμικὸ ὑπόβαθρον,